

Om den strukturelle livsformsanalysen

av
Thomas Højrup

Thomas Højrup,
Institut for europæisk folkelivs-
forskning, Lyngby.

Den teori om livsformer som Thomas Højrup presenterade i sin bok *Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering* 1983, har i hög grad påverkat forskningen inom beteende- och samhällsvetenskap, liksom inom byggforskningen. Dessa teorier, eller tillämpningen av dem, går emot förhärskande vindar och ger alltmer näring till en kritisk debatt om kultur- och samhällsteoriernas grundläggande struktur och praktiska användning. Till den fjärde upplagan av *Det glemte folk*, som utkom 1989, skrev Thomas Højrup en efterskrift med kommentar till debatten om livsformer. I denna artikel sammanfattar han sina motiv för ett sätt att analysera som fundamentalt bryter med kända former för kulturteori.

SYNLIGT ER ETHVERT OBJEKT ELLER PROBLEM som ligger indenfor terrænet, indenfor horisonten dvs. indenfor det bestemte strukturerede felt for en given teoretisk disciplins teoretiske problematik.

Samme relation som bestemmer det synlige bestemmer også det usynlige som det synliges skyggeside. Det er problematikens felt som bestemmer og strukturerer det usynlige som det bestemte udelukkede: det er udelukket fra det synliges felt og bestemt som udelukket gennem problematikfeltets eksistens og egen struktur; ...

(Louis Althusser, *At læse Kapitalen* I, kap. 1, 7.)

Den strukturelle livsformsanalyse beskæftiger sig med *glemslens logik* (i betydningen at tilsidesætte noget) i samfundet. Dette emne blev synligt, da Louis Althusser i 1960'erne viste, at logikken i det *at se* ligger i den *problematik*, hvormed man i praksis anskuer sin omverden: Når vi er uenige om, hvordan verden ser ud, er det fordi vi i vores praksis arbejder med forskellige begrebssystemer, der er blinde overfor hinandens synsmåder.

Anskuet udfra dette perspektiv rummer hverdagslivet et *paradoks*: Samfundet består af flere former for levedygtig praksis, der er fundamentalt *forskellige*, fordi de har hver deres problematik. Samtidig er vores bevidsthed kendetegnet

af en udtalt *blindhed* overfor de selvsamme kontraster.

Arbejdet med dette paradoks skabte livsformsbegrebet. Livsformernes *etnocentrisme* forklarer den sammenhæng imellem *kontrasterne* og *blindheden*, der blev grundlæggende for teoriens problematik. Etnocentrismen skyldes, at selvreproducerende, ideologibærende livsformer i sig selv er ude af stand til at se hinandens problematik og begrebsverden. *Kulturel kontrast og etnocentrisk blindhed forudsætter gensidigt hinanden*. At politisk planlægning glemmer de kulturelle kontraster, kan ikke forklares med, at det, der er ude af øje, er ude af sind. Planlægningen overser og tilsidesætter tværtimod kontrasterne, fordi det, der er ude af dens problematik, har den heller ikke øje for.

Livsformsanalysens løsning på kulturbegrebets paradoks fordrer en uvant måde at tænke på. Det har givet anledning til en omfattende debat, som på mange måder afspejler det forhold, at man uvilkårligt misforstår nogle af analysemådens pointer, når man er vant til at arbejde med en helt anden teoretisk problematik. Som et bidrag til at afklare disse forhold vil jeg i det følgende se nærmere på nogle af de planlægningsrelevante problemstillinger, der har ligget bag udviklingen af den strukturelle livsformsanalyse.

Livsformsbegrebet som analytisk instrument

Den strukturelle livsformsanalyse er en kultur- og samfundsteori, der, istedet for at adskille de to ting fra hinanden, beskæftiger sig med, hvorledes forskellige, kulturelle livsformer forudsætter bestemte økonomiske, juridiske og politiske samfundsstrukturer og vice versa.

Et livsformsbegreb adskiller sig fra traditionelle begreber om "subkulturer", "lokalsamfund" etc. ved, at dets logik udpeger de samfundsstrukturelle forudsætninger, den pågældende livsform fordrer, for at kunne reproducere i et givent samfund.

Denne begrebsfigur er et redskab til at konstruere konkrete teorier om, hvorledes et givent samfund er bygget op som et kompleks af principielt forskellige livsformer. I etnologien anvendes dette redskab både til rekonstruktion af historiske samfund, til blotlægning af de grundlæggende komponenter i eksisterende samfund og til at regne på, hvilke strukturelle muligheder, der er for at indbygge nye komponenter i eksisterende samfund.

Analysemåden er derfor en *begrebsspecificerende fremstilling* af samfundsstrukturer, som foretages ved, at livsformsbegreber specificeres og bygges sammen i helheder, der udformes sådan, at de pågældende livsformer kan sameksistere, selvom de stiller modsatte funktionskrav til samfundets økonomiske, juridiske og politiske strukturer.

Livsformsanalysen er derfor ikke en "teori" i den forstand, at den er et færdigt, rigtigt katalog af kategorier, hvormed man klassificerer tingene i virkeligheden ved at tvinge disse til at passe ind i kategorierne. Det er ikke en færdig værktøjskasse, der foregiver at have alle begreberne og forklaringerne på forhånd.

Hver ny analyse må starte sine specifikationer fra bunden af og udforme begreberne, så de faktisk er anvendelige på det pågældende felt. Det, livsformsanalysen giver, er en måde at gribe den konkrete specifikation an på, nogle grundprincipper som kan følges, hvis man vil undgå de værste faldgruber i traditionel kultur- og samfundsanalyse, og en række allerede udarbejdede begreber, som eventuelt er anvendelige at bygge videre på, eventuelt må suppleres med tilsvarende, nye begreber – alt afhængigt af det felt, der skal gennemlyses.¹

Analysemåden er specielt udviklet som et instrument til at regne på, hvilke strukturtræk og livsformstræk, det er muligt at bygge ind i og hvilke det er muligt at tage ud af et givent samfund, som i forvejen er et specifikt kompleks af sammenhæftede livsformer. Dette instrument er

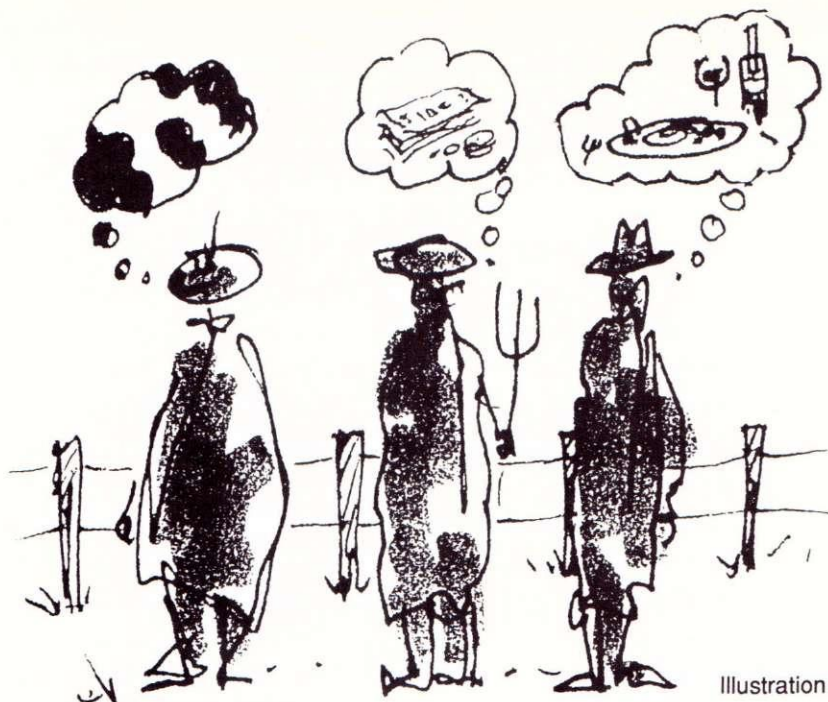

Illustration: Cecilia Häggström

særlig påkrævet i den type af planlægning og politisk praksis, hvis opgave det er at *transformere* på et eksisterende samfund.

"Levevilkår" som slagmark

Livsformsanalysen blev først udviklet som et instrument til at påvise, at velfærdsstatens tilsyneladende objektive definitioner af "velfærd", "levevilkår", "miljø" etc. ikke i realiteten hvilede på objektive forskningsresultater om menneskets behov eller almene normer, men istedet var en speciel slagmark for forskellige klasseinteresser.²

Slagmarkens særegenhed består i, at de krav og normer, som fremsættes, henter deres vægt og politiske betydning i en indforstået konsensus om, at det er almene menneskelige behov, som har gyldighed for hele befolkningen, man diskuterer.

Dette har sit udspring i en forestilling om, at mennesket har en række biologiske behov, som derfor er almene. Når denne figur overførtes på socialt betingede forhold, uden at den biologiske forankring erstattedes af en selvstændig sociologi, var den i realiteten flyttet udenfor sit anvendelses-

område. Dette sker stadig ved at behovene formuleres som almene *normer* for, hvad mennesker i dag har behov for. Med denne brug af ordet "norm" er der skabt en særegen form for pseudo-sociologi uden teoretisk fundament.

Ved at udvikle et livsformsbegreb, der selv udpeger sine eksistensbetingelser, var det muligt at tage den ene norm efter den anden og vise, at hver eneste af dem havde sin reelle samfundsmæssige forankring i en af livsformernes begrebsverden og specielle krav til vilkårene i samfundet. Ingen af dem var almene for "det moderne" samfund og menneske.

Da begrebet "leve-vilkår" fremstod som om det beskrev almene menneskelige forhold, var der et stærkt behov for at tvinge begrebet til eksplicit at pege på den *måde* at leve på, som ethvert *vilkår* nødvendigvis implicit er bestemt af, fordi et "vilkår" ikke har nogen mening, hvis det står alene. Samtidig med at begrebsparret livsform-vilkår på den måde var et instrument til oprydning og klar-syn i levevilkårsdebatten, så havde det samtidig ikonoklastiske konsekvenser for den hellige kon-

sensus om, at debatfeltet som sådant hvilede på viden om almenmenneskelige forhold og almene normer i samfundet. Feltet kan ikke opretholde sin særstatus og jurisdiktion over politikken, hvis ikke illusionen om dets universelle og objektive fundament opretholdes.

Denne modsigelse har siden præget livsformsanalysens forhold til levevilkårsforskningen og -debatten. Politiske interesser, der gerne vil hente ballast i almene normer fra dette felt med akademisk kvalitetsstempel på, vil altid opleve en livsformsanalytisk gennemlysning af det som et forsøg på at afsløre det ideologiske produkt, de har fået leveret. Sådan vil det blive ved med at være, så længe denne pseudo-sociologiske branche er leverandør af patenter på virkeligheden.

Strukturfunktionalismen slog ikke til

Levevilkårsforskningen har på grund af det politiske behov for denne konsensus altid været plaget af studier, der viste, at netop nu var samfundsklasserne ved at forenes i en homogeniseringsproces, der endelig fjernede de sidste rester af gamle dages virkelige differentiering. Hver generation af samfundsforskere har givet processen sine navne, men indhold og funktion er det samme: en påstand om, at fra nu af udlignes folks normer og værdier, så forskningen i fremtiden vil være leveringsdygtig i forskningsresultater om almene normer og behov i befolkningen.

Denne udlignings-tanke hidrører ikke bare fra forskernes marketings-overvejelser, men har sine teoretiske rødder i den strukturfunktionalistiske fagtradition. I denne tænkning holdes et samfund sammen af en "kollektiv bevidsthed", der giver samfundets medlemmer en kultur og et sprog, som internaliseres og muliggør deres indbyrdes interaktion og integration.

Subkultur-begrebet stammer fra denne tænkningens måde at håndtere samfundets indre differentiering på. Den tænkes som en arbejdsdeling

Ikke mindst Barth-skolen i Norsk etnologi inspirerede til kvalitative case-studier af folks forskellige hverdagsliv, ydre vilkår og værdisystemer rundt omkring i de skandinaviske lande.

Sagen var imidlertid, at kvalitative metoder ikke alene kunne klare problemet, når man samtidig havde indsmuglet en kulturteori, der logisk set hvilede på kvantitative vægtninger ("kulturelle værdier"), og som efter nogen tids forløb derfor alligevel frembragte resultater, der påstod, at kulturerne i det moderne samfund trods alle tidligere forskelle nu er ved at udviskes og udlignes.

Et strukturelt kulturbegreb

Kort fortalt var den eneste vej ud af misæren at frembringe et kvalitativt kulturbegreb, der var istand til at kontrastere principielt forskellige kulturer i et samfund. Det forudsatte på den ene side, at disse kulturer ikke opfindes uden relation til samfundets strukturelle opbygning, men tværtimod forankres i samfundets grundstrukturer, og på den anden side at disse kulturer forankres i *hvert deres eget begrebsunivers*.⁴

Forudsætningen for at kunne bygge et sådant begreb var, at den enkelte kulturs begrebsunivers forankres i dens egne strukturelle eksistensbetingelser og ikke i et alment sprog. Arbejdet med denne konstruktion skabte det *strukturelle livsformsbegreb*.

Produktionsmåde-begrebet er et strukturelt begreb, der beskriver de mulige, selvreproducerende grundstrukturer, et samfund kan opbygges af. De fleste samfund kan analyseres som et kompleks af mange forskellige produktionsmåder, som samfundet binder sammen. Produktionsmådeanalyse er derved både velegnet til at beskrive, hvorledes nye produktionsmåder gennem historien er føjet ind i de forhåndenværende samfund, og velegnet til at regne på de mulige transformationer af eksisterende samfund.

Livsformsanalysen viste sig at kunne udvikles direkte på grundlag af produktionsmådeanaly-

imellem erhvervsgrupper og lokalsamfund, der alle er bærere af samfundets almene begrebsunivers, men som hver især tillægger de forskellige dele af dette univers særlig vægt. Det kaldes "værdier", "normer", "preferencer", "status", "attityder", "holdninger", osv. hvilket alt sammen er udtryk for, at man beskriver de forskellige delkulturer i samfundet ved at lade dem vægte det almene begrebsunivers forskelligt.³

Metoden hviler derfor på den tankegang, at de kulturelle forskelle i samfundet består af varierende kvantitative vægtninger af de hverdagsbegreber, som samfundets medlemmer deler i deres sprog. Kulturforskelle er dybest set kvantitative forskelle, som varierer et kollektivt begrebsunivers. Deraf betegnelsen *sub-kultur*.

Ud af denne teoretiske figur kommer de mange lovmæssigheder, denne fagtradition har opfundet. Vigtigst her er den lov, som siger, at *interaktion* imellem aktører skaber integration af deres værdier. Den hidrører fra det logiske forhold, at kvantitative forskelle kan flyde ud i hinanden, hvis de bringes sammen. Deraf følger, at når subkulturer bringes i nærkontakt med hinanden, så udviskes deres normative forskelle.

Princippet kan også formuleres i kausale termer, hvorved vi får alle de kendte forestillinger om, at subkulturer påvirkes af medierne, at folks værdisystemer kan holdningsbearbejdes, at normer spredes ud i samfundet fra normskabende statuslag, at normerne styrer menneskenes aktivitet og at aktiviteten påvirker normerne, osv.

Denne fagtradition har gennem generationer hersket inden for sociologien, hvor den dyrkedes med kvantitative metoder til måling og korrelation af normer og adfærd og inden for etnologien, hvor den dyrkedes med kvalitative metoder til kortlægning af mønstrene i folks hverdagsliv og forestillingsverdner.

Derfor var det også fra sociologi og etnologi, at oprøret indenfor velfærds- og levevilkårsforskningen i 70'erne hentede inspiration og deltagelse.

sen, således at de sammen kom til at udgøre *to indbyrdes komplementære perspektiver* på samfundet. Med produktionsmåderne beskrives det som forskelligartede, men sameksisterende, selvreproducerende grundstrukturer. Med livsformsbegrebet beskrives det som dertil svarende, principielt forskellige former for ideologibærende praksis.

Mere konkret er der nogle produktionsmåder, der indebærer flere livsformer på én gang, mens andre kun indebærer én livsform.

Pointen er, at en livsformsbærende ideologi er struktureret i overensstemmelse med den praksis, som produktionsmåden indebærer. Livsformens begrebsverden og produktionsmådens struktur kan derfor ikke forandres uafhængigt af hinanden. Analysemåden indebærer på ingen måde, at livsform og produktionsmåde er uforanderlige, men derimod at de kun kan forandres i og med hinanden.

Det er netop denne indsigt, vi står midt i at udarbejde som instrument til at vurdere, forklare og foreslå alternativer til politiske tiltag, som støder på vanskeligheder med at transformere på forhold i samfundet.

Ofte hviler sådanne tiltag på, at man regner med at kunne lovgive sig frem til nye strukturer, som menneskenes ideer så tilpasser sig. De vanskeligheder, som mange reformer og anden lovgivning imidlertid støder på, når de skal implementeres, vidner om, at uden at have tænkt folks ideologibærende praksis med i overvejelserne og taget højde for den i planerne, kan man ikke bedrive strategisk planlægning. I min bog *Lønkapital under folkestyre, ØD-planernes strukturfejl og deres ophævelse*⁵ har jeg således forsøgt at vise, at man kan udvikle en helt ny måde at gribe demokratiseringen af det økonomiske liv an på i det nye Europa ved at bygge på et perspektiv, der tager højde for livsformernes krav til deres eksistensvilkår.

Når dette er så prekært for politisk praksis og planlægning, så skyldes det, at i et samfund med

flere produktionsmåder og livsformer, ligger livsformerne i realiteten hele tiden i konflikt med hinanden om udformningen af samfundets institutioner, fordi de fordrer vidt forskellige eksistensvilkår. Men samtidig med at samfundet faktisk er et kampfelt imellem livsformerne om deres vilkår, så er det svært for de involverede at erkende og tage højde for dette, fordi enhver livsform anskuer samfundet ud fra sin egen begrebsverden og er blind overfor de andre livsformers *principielt* anderledes problematik.

Etnocentrisme-problemet

Når de grundliggende hverdagsbegreber er særegne for hver enkelt livsform, fordi de hviler i dens særlige praksis, så vil folk, der realiserer forskellige livsformer, semantisk set ikke tale samme sprog. De anvender godt nok de samme ord som udtryk, men ordenes betydningsindhold vil være principielt forskelligt. Man vil tolke alle udsagn fra den anden part ud fra sit eget begrebsunivers. Dette er kilden til *etnocentrismen* i samfundet.

Etnocentrismen indebærer, at de forskellige livsformer i princippet er blinde overfor hinanden. Det er et væsens karakteristika ved kulturen, at den på den ene side består af principielle *kontraster* imellem forskellige måder at leve og tænke på og på den anden side *gør os blinde* overfor disse kontraster. Heri ligger hele humlen i den strukturelle kulturanalyse. Heri ligger også grunden til de vanskeligheder man kan have ved at fange dens *pointe* og ved at anvende den uden at falde tilbage i strukturfunktionalisme.

Endnu en vanskelighed hidrører fra, at vi indtil nu har talt i de rene begreber, men at disse må realiseres i det empiriske materiale, når de skal anvendes. Og her er det klart, at to produktionsmåder ikke er realiseret i form af den ene virksomhed og den anden virksomhed, ligesom en livsform ikke realiseres rent af ét menneske og én familie, osv. Begreberne skal ikke genfindes i form at ting, man kan pege på og tælle sammen,

men er redskaber til at kortlægge de *sammenhænge* og *livsmønstre*, der præger samfundet.

På alle niveauer er *træk* fra forskellige produktionsmåder og livsformer *flettet sammen*, fordi samfundet netop er et kompleks, der binder dem sammen, selvom de er indbyrdes modsætninger.

Erhvervslivet skal analyseres med flere produktionsmåder, rigsdagen er en kakafoni af alle livsformernes interesser, ethvert parti er livsforms-sammensat, ligesom LO og Arbejdsgiverorganisationen er, som enhver region og ethvert lokalområde er, og ligesom selv familien er og mange mennesker er det. På alle niveauer er opgaven for livsforms-analysen at gå ind og skille de forskellige træk ud fra hinanden og finde ud af, hvorledes de sameksisterer og kæmper med hinanden i et kompleks, hvis struktur aftegner de muligheder, der er for at transformere på forholdene.

Livsformerne og staten

Med produktionsmådebegreberne kan man specificere livsformernes politisk-juridiske forudsætninger og vise, at livsformerne lever i en ramme, der er sat af *staten*. Den statslige politiske planlægning er med andre ord et centrum for livsformernes indbyrdes anerkendelseskamp. Den anden vej rundt kan centraldirigeringen anskues som statens bestræbelser på indadtil at forøge, indrette og styre det ressourcegrundlag, der har betydning for dens forhold udadtil, fordi dens styrke i statssystemet er bestemt af, hvor godt det lykkes. Dette peger ud mod nye problemstillinger, som f. eks. det perspektiv at landene i et statsystem gennem historien tvinger hinanden til at fremme de samme, nye, ressourcegivende livsformer i de enkelte samfund.⁶

Europas kulturhistorie er et godt eksempel på, at de fundamentale ombygninger af livsformernes politisk-juridiske mulighedsbetingelser har deres forudsætninger i den stadige reorganisering af produktionsgrundlaget, staterne må foretage for at bevare deres selvstændighed.⁷ For at kunne

forsvare sin suverænitet som statssubjekt må staten anerkende ("interpellere") et antal livsformer, fordi beskyttelsen af deres mulighedsbetingelser er en forudsætning for, at de kan udgøre statens ressourcegrundlag. På den anden side er staten derfor indenrigspolitisk selv splittet imellem forskellige livsformers indbyrdes modstridende krav til samfundets politisk-juridiske og økonomiske strukturer.

Den videnskabsteoretiske problemstilling

Karakteristisk for strukturel livsformsanalyse er, at man bestræber sig på at udlede begreberne stringent af hinanden. I den forstand adskiller denne analysemåde sig principielt fra den traditionelle empiricistiske forskning, der i den seneste halve snes år har taget ordet "livsformsanalyse" til sig, og nu i vidt omfang benytter udtrykket "livsform" om empiriske typologier, klassifikationer og lignende tankegange, som den strukturelle livsformsanalyse er et *opgør* med. Empiricismen gør endda en dyd ud af at definere begreberne udfra observationer og ikke udfra en logisk sammenhæng.⁸

Den teoretiske debat, vi har haft siden min egen bog *Det glemte folk* udkom første gang, bærer præg af, at empiricismens filosofiske problematik er *uforenelig* med den strukturelle dialektiks videnskabsteoretiske problematik (som ligger bag den strukturelle livsformsanalyse), og at vi er tvunget til at tale på tværs af denne kløft med alle de blinde punkter, der spænder ben for en sådan dialog.

Derfor er der brug for, at vi får formuleret de centrale diskussionsemner på en sådan måde, at vi kan se, i hvilken udstrækning de hidrører fra den forskellige læsning af det teoretiske felt, som skyldes kontrasten imellem empiricisme og dialektik. Enhver frugtbar dialog om, hvorledes den teoretiske korrektion og specifikation af begreberne bringes de næste skridt videre, fordrer, at

arbejdet kan foregå uforstyrret af filosofiske misforståelser. Lad os se på nogle enkelte af de vigtige diskussionsemner:

En grundlæggende debat drejer sig om, hvorledes analysen af *samfundsmæssig transformation* skal gribes an, og hvilke konsekvenser dette må have for det teoretiske apparat. Mens det overvejende krav for blot et tiår siden var, at en samfunds- og kulturteori måtte indeholde en evolutionær drivkraft (forskellige udgaver af marxisme og funktionalisme stillede med hver deres udgave af "historiens drivkraft"), så har handlingssociologiens klassiske krav om at sætte menneskets erfaringsoverskridende handlinger ("agency", "social practice", "activity" osv.) og deres "unintended consequences" ind som historiens drivende kraft igen fået overtaget i øjeblikkets internationale teoretiske diskurs.

Sådan har denne diskurs siden opgøret med skolastikken svinget frem og tilbage imellem forskellige former for *kausalitet*, som alle tænkes at være induceret ud af empiriske observationer. Den grundlæggende tankegang, som ikke problematiseres, er, at begreberne betragtes som navne på ting i den empiriske virkelighed. Forandrer tingene sig, må begreberne også gøre det. Da tingene tænkes at *påvirke* hinanden, må disse kausalforhold også afspejle sig i begreberne, hvis disse skal være dækkende.

Det betyder, at selve kausalforholdet (hvis figur teoriehistorisk set er hentet fra den klassiske mekanik og bragt over til samfundsvidenskabernes langstrakte opgør med skolastikkens teleologi) hidrører fra den empiristiske problematik, *fordi* denne betragter begreberne som navne på ting i det empiriske objekt.

En speciel og meget sammensat variant af denne tænkning præger i øjeblikket det meste af den vestlige debat. Den bygger på funktionalismens måde at tænke et samfunds enhed på ved dels at forudsætte en kollektiv sproglig orden, dels forudsætte at arbejdsdelingen differentierer indivi-

derne i sociale kategorier, der har hver deres *normer* og *værdier*. Den fletter denne figur sammen med hermeneutisk handlingssociologi ved at lade individerne handle ud fra de kulturelle værdier og ved at tildele denne sociale aktivitet en kausal *feedback-virkning* på samfundets struktur. Endelig *klassificerer* den aktørerne ud fra blandt andet deres arbejdssituation, således at også marxistiske talemåder om "klasser" og "materielle" forhold kan inddrages.

Vi møder denne tankefigur på forskellige måder: Den mest almindelige består i, at man kritiserer livsformsbegreberne for at være "statistiske" og "deterministiske", *fordi* de ikke frit kan påvirkes og forandres af menneskenes erfaringsoverskridende handlinger. En anden består i at betragte livsformerne som normer og værdier, der "deles" af en social gruppe. En tredje består i at klassificere individerne ud fra deres erhverv og jobsituation for at finde de materielle forholds korrespondance til folks "attityder". En fjerde betragter livsformsanalyse som en bestemt, "kvalitativ" *metode* til at forstå typiske erfaringsverdner i det konkrete liv. En femte kritiserer livsformsbegreberne for at være for snævre og puristiske til at udgøre en "dækkende" kulturanalyse, der kan medtage alle de faktorer, som påvirker menneskenes sociale liv.

Marianne Gullestads måde at diskutere livsformsanalysen på i *Annual Review of Anthropology* 1989⁹ illustrerer fint, hvorledes den hermeneutiske empiricisme i hele den herskende tankegang frembringer en forståelig undren over, hvorfor livsformsbegreberne ikke bygger på, at menneskene kontinuert skaber og omformer de kulturelle mønstre i deres sociale praktik. Det er selvfølgelig ubegribeligt og kritisabelt, at livsformerne tillægges "en essentiel logisk eksistens udenfor folks liv", når de anskues ud fra empiricismens problematik, *fordi* begreberne her betragtes som forskerens navne på fænomenerne i den empiriske virkelighed. En logisk eksistens

"udenfor" de virkelige menneskers liv må i den tankegang være en metafysisk absurditet.

Resultatet er derfor, at indenfor empiricismen er det en naturlig ting at forstå samfundenes forandring med en årsags-tankegang. Det har imidlertid et væld af konsekvenser for hele det analytiske arbejde at bygge på en kausaltænkning. Konsekvenser som helt ud i detaljen spænder ben for at forstå en strukturel, specificerende analyse-mådes arbejdsform.

Fra dialektisk videnskabsteori's perspektiv er der ikke meget vundet ved at tale om en historisk proces i kausale vendinger. For det egentlige *forklaringsproblem* står stadig tilbage, nemlig at vise hvorledes årsag *implicerer* virkning – og en implikation er et *logisk* forhold imellem begreber. Derfor ligger den videnskabelige opgave i at specificere de måder, hvorpå begreberne implicerer hinanden.

Uden her at ville gå i detaljer, kan man sige, at fra livsformsanalysens perspektiv består den teoretiske opgave i at kunne redegøre for den måde, hvorpå *cykliske strukturer* (der er påkrævede for at kunne analysere det historiske *interval*) gør det muligt at tænke en *sammenhængning af strukturer* (der er påkrævet for at kunne analysere historiens *sekventielle succession*). Praksisbegrebet (hvis grundfigur kan udlæses som en cyklisk struktur), er udspecificeret på forskellig måde i statsbegrebet, i livsformsbegrebet og i produktionsmåderne. De tre begreber er indrettet sådan, at en stat forudsætter et system af stater, og livsformer sameksisterer i en stat, hvilket er komplementært till, at produktionsmåder sammenhæftes i en samfundsformation. Analyse-mådens bidrag til at *forstå* og at *håndtere* historisk transformation består derfor i at *regne på de muligheder*, et bestemt, komplekst hele af stater, livsformer og produktionsmåder giver for at *tilføje* nye strukturtræk og *selektere* andre fra.

At håndtere sine begreber som analytiske *redskaber* til at regne på sådanne sammenhænge i det

empiriske stof fordrer, at man ikke forveksler sit værktøj med det materiale, der skal gennemlyses. Det er i sidste ende grunden til, at vi må have et vågent øje med empiricismen.

Problemet her er ekstra vanskeligt at håndtere, fordi enhver empirisk analyse indebærer, at man forsøger at finde ud af, om nogle af de teoretiske begreber lader sig *realisere* i det empiriske stof. Ligesom vi siger, at "tyngdekraften trækker i æblet", selvom alle godt ved, at gravitationsloven er et teoretisk begreb, som ikke kan trække i noget som helst æble, så bør vi også være opmærksomme på, at selvom vi formulerer os, som om livsformer er her og der i det virkelige samfund, så betyder det blot, at vi kan *anvende* bestemte livsformsbegreber til at *forklare* de pågældende livsmønstre i det empiriske samfund med.

Når man anlægger en bestemt problematik på et stof, er det indlysende, at man ikke kan få alt med. Forestillingen om, at en teori skulle kunne behandle andet, end det dens problematik har blik for, er en selvmodsigelse. En livsformsanalyse kan derfor heller ikke behandle alle de associationer, vi kan forbinde med "kultur" og "samfund". Den er ikke en metode til at registrere og arkivere viden. Dens opgave er tværtimod at finde ud af, hvad det er for *træk*, der er *afgørende* i samfundet ud fra en bestemt problematik. I den forstand er en

metode til at ophobe viden noget ganske andet end en *videnskab*.

For en videnskab er det vigtigt, at dens udsagn med logisk nødvendighed følger af hinanden, *fordi* det giver den mulighed for at korrigere sine slutninger hele vejen tilbage gennem ræsonnementet, når et udsagn modsiges af de kendsgerninger, som det handler om. Hvis samtlige specifikationer er logiske konsekvenser af et bestemt udgangspunkt, vil selv udgangspunktet blive sat på spil, når analysens anvendelse i praksis peger på kendsgerninger, som modsiger dens udsagn. Derfor er det ikke bare de specifikke udsagn, men også teoriens almene træk der kan udsættes for rekonstruktion.

En videnskabs evne til at akkumulere erfaringerne fra dens praktiske anvendelse er derfor på den ene side afhængig af, at dens specifikationer og udsagn følger stringent af hinanden. På den anden side afhænger denne evne af, at den begriber sit forhold til de andre former for diskurs, som den griber ind i med sine udsagn, og som derfor griber ind i den ved at levere de kendsgerninger, som sætter dens udsagn på spil.

Teori, der har til hensigt at dække det givne, sætter hverken sig selv eller kendsgerningerne på prøve. Empiricisme giver en umiddelbar fornemmelse af at ramme noget genkendeligt, det gør videnskab netop ikke.

Noter

1. Lone Rahbek Christensen udarbejder således i sin bog *Hver vore veje* (Etnologisk Forum, Museum Tusculatum, København 1989) to nye livsformsbegreber, fordi hun begiver sig ind på et nyt felt, som kræver begreberne bygget op fra grunden af.
2. Se bogen *Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering*, Statens Byggeforskningsinstitut, Hørsholm 1989.
3. Er nærmere uddybet i min artikel "Kulturanalyse og samfundsanalyse" i tidsskriftet *Nord Nytt* nr 37, 1989.
4. Dette belyses i vores artikel "Strukturel livsformsanalyse" i tidsskriftet *Nord Nytt* nr 37, 1989 samt i min artikel "The Concept of Life-Mode. A Specifying Mode of Analysis Applied to Contemporary Western Europe" i *Ethnologia Scandinavica* 1983.

5. Forlaget Rosinante/Munksgaard, København 1989.
6. Den måde hvorpå et nyt statsbegreb i de senere år har fået en central plads i den strukturelle livsformsanalyse er nærmere beskrevet i den tyske etnolog Klaus Schriewers bog *Strukturelle Lebensformanalyse*, udgivet af ARBEITSKREIS VOLKSKUNDE UND KULTURWISSENSCHAFT, Marburg 1992.
7. Se i tilknytning hertil Margaretha Roséns undersøgelse af "försvarslagstiftningen"s betydning for fremvæksten af en selvstændig fiskerbefolkning i Sverige. Studiet indgår i hendes avhandling *Hasslöborna. En livsform i förändring* (Lund 1987, RMR Förlag, Växjö).
8. Det fundamentala problem ved at betragte sine begreber som navne på ting i "den virkelige verden" er, at begrebets indhold *passivt må følge med*, når tingene synes at forandre sig. Derved giver begrepet *ikke* mulighed for at *skandere* tingens tilsyneladende kontinuerte forandring, påpege *brud* i processen og beregne ændringernes *mulighedsbetingelser*. Det fører i praksis til, at man kalder sine begreber "dynamiske" (i strukturfunctionalismen ved at lade menneskene påvirke samfundet), når tingene ser foranderlige ud, og kalder dem "deterministiske" (i funktionalismen ved at lade samfundet socialisere menneskene), når de ser uforanderlige ud. Intet af dette kan benægtes, men det har heller ingen udsagnskraft! Det er let nok at sige, at menneskene skaber forandringerne, problemet er at forklare, hvad det er for *betingelser*, der får dem til at gøre det nogen gange og ikke andre. Den videnskabelige opgave med at beregne, *hvorfor* og *hvordan* forandring og stabilitet kan finde sted, fejles i realiteten ind under gulvtæppet.
- Alle de utallige typologier og klassifikationer, der nu kaldes for "livsformer", lider af det samme problem: Deres indhold er en rodebunke af observationer, som ikke bygger på nogen indre logisk sammenhæng. Derfor udsættes de også hurtigt for kritik fra andre observatører, der har set noget andet, og som laver deres eget bud på rodebunken, osv. Men det har intet med strukturel livsformsanalyse at gøre! Hvis man selv vil tage del i den teoretiske videreudvikling af den strukturelle livsformsanalyse er det en god ide at underkaste Gaston Bachelards *Nej'ets filosofi*, Louis Althusser's *At læse Kapitalen* samt Louis Hjelmslevs *Omkring sprogteoriens grundlæggelse* et grundligt studium.
9. Se artikeln "Small Facts and Large Issues: The Anthropology of Contemporary Scandinavian Society".

Denna artikel har granskats vetenskapligt av minst två av de lektörer som anges på sidan 172.

Thomas Højrup är lektor i europeisk etnologi vid Köpenhamns universitet. I hans senaste bok *Lönekapital under folkestyre* kombineras arbete med att utveckla en sammanhängande stats- och livsformsteori med konkreta bidrag till att förstå och hantera sidor av den aktuella europeiska förändringsprocessen.